

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "נעבים וילך" (ובו ה' עניינים בביאור הפרשה ופרק "מחשבה") "מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק ל"ז "תהליך עזיבת השידוך"

לעשות, אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד, שנאמר פן יש בכס איש וגוי והלא אין אדם יודע טמונותיו של חברו, אין אני מעניש על הנסתרות שהן לה' אלוקיני והוא יפרע מאותו יחיד, אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבינו ואם לא נעשה דין בהם יענוש את הרבים".

(קצת צ"ע דלכאורה נראה דעיקר הטענה שכותב רש"י זה לא על תפיסת הרבים על חטאי היחיד, אלא על עצם הנסתרות, דמי יודע מה נמצא בלב חברו ואיך נעניש את האחרים על מה שחושב השני בסתר, כפי שממשיך ואומר שעל הנגלות הוא כן יעניש את הרבים על חטאי היחיד, ברם הטעם לכך מפני שלא עשו דין ביחיד וזה כבר חטאי הרבים שכביכול מחפים על היחיד, אבל הנסתרות גם אם היה של רבים אין להעניש את האחרים כיון שאין איש יודע את הנסתרות של חברו ובוזה אליבא דאמת אין נפק"מ בין יחיד לרבים וצ"ב).

ברם עדיין צ"ע לשון של "וילכו ויעבדו אלוהים אחרים וישתחוו להם" דנראה כביכול דהפסוק אומר דכל הכלל עבדו ע"ז ועל זה נתפסו, הלא תחילת הפסוקים מורה שרק יחידים חטאו בחטא ע"ז והטענה על הכלל הייתה שלא עשו דין ברבים וזוהי טענה אחרת איך אפשר להעניש את אלו שלא עשו דין כאילו עבדו ע"ז (והלא מפורש הדין שאין המשפחה שמחפה על החוטא בכרת רק העובד ואילו הם נידונים ביסורים, הרי לנו ששני דינים יש בזה, החוטא נענש על חטאו בכרת, ואילו המחפים עליו יש להם עונש יסורים שחיפו על העובד, אבל ברור שאין הם נחשבים כחוטאים באותו חטא ממש) ולכאורה צריכים הדברים ביאור רחב.

ואמר מו"ר מרן הגאון האמיתי הגרמ"ד הלוי שליט"א לבאר את הדברים על פי דברי הגמ' בקידושין (דף מ' ע"ב) "תי"ר לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חיוב וחציו זכאי וכו', ר' אלעזר בר רבי שמעון אומר, לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו ואת העולם לכף חובה, שנאמר "וחוטא יאבד טובה הרבה" בשביל חטא יחיד עשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה

**א) באיזה עניין היחיד מכריע את הכלל?
(מבוסס על שיעורי מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי שליט"א)**

איתא בפרשה (פ' כ"ט פס' כ"ט י"ז) "פן יש בכס איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלוקיני ללכת לעבוד את אלוקי הגויים ההם פן יש בכס שורש פורה ראש ולענה".

ובפרש"י: פן יש בכס, שמא יש בכס אשר לבבו פונה מלקבל עליו הברית, שורש מגדל ראש ולענה שורש מגדל עשב מר כגידין שהם מרים, כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם".

נראה בפשטות דברי רש"י דעתה מתרה משה רבינו את כל הכלל בעת שהם מקבלים את הברית, מפני מצב בו ירצה אחד מהם להימנע מלקבל על עצמו את הברית במחשבה, שאם הוא לא מקבל את הברית הוא אינו חייב בכל תנאי הברית, ולפיכך סבור הוא שכל הקללות לא תבואנה עליו, כיון שהוא הרי לא קיבל עליו את הברית, לכן סבור הוא ששלוש יהיה לי, שיוכל ללכת בשרירות לבו, כיון שהוא לא קיבל על עצמו את הברית, ברם על זה נאמר "לא יאבה ה' סלוח לו ומחה ה' את שמו מתחת השמים והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל" ולמעשה יחולו עליו כל הקללות ולא יועיל לו מאומה זה שלא קיבל על עצמו את הברית, כי אין הוא יכול לפרוש מן הברית שנכרתה עם כל כלל ישראל.

ברם המשך הפסוקים איננו מובן כלל, שהרי לאחר מיכן נאמר "ואמר הדור האחרון וגוי וראו את מכות הארץ ההיא ואת כל תחלואיה וגוי", וזה אינו מובן כלל, הרי מדובר כאן ביחיד שעבד ע"ז כפי שהפסוק אומר בפירוש "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה ל"י למה ממשיך הפסוק (כ"ד) אח"ז בלשון רבים "על אשר עזבו את ברית ה' אלוקי אבותם אשר כרת וגוי וילכו ויעבדו אלוהים אחרים וישתחוו להם אלוהים אשר לא ידעון ולא חלק להם"? אמנם אפשר לומר, שרש"י עצמו עמד בזה, שכן בפסוק (כ"ח) "הנסתרות לה' אלוקיני והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" כותב רש"י ז"ל "הנסתרות וכו', ואם תאמרו, מה בידינו

אף שבפועל היו יותר עוונות מזכויות, עוד יש מקום עיון, אם חשבון העולם וחשבון המדינה קאי רק כלפי היהודים שבעולם או זה כולל גם את הגויים? ולכאורה מדהביא הרמב"ם שם [הל' ב'] ראייה מסדום מוכח דהגויים הם בכלל החשבון. ברם בסמ"ק [סי' י"ד] איתא "ויחשוב כאילו הוא וכל ישראל מחצה זכויות ומחצה עוונות וכו', ואם עושה מצוה אחת אשריהו שהכריע עצמו וכל ישראל לכף זכות נראה שכל הנאמר עולה רק על ישראל במדינה ובעולם).

אולם רש"י [בקידושין] כתב "כל העולם שקול כמחצה צדיקים וחסידיים ומחצה רשעים וכאילו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה, עשה מצוה אחת נמצאו זכויותיו מכריעין ונמצא צדיק ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים". מדברי רש"י משמע דהחשבון תלוי באנשים, אם יש בעולם רוב אנשים שהם צדיקים נמשך העולם לכף זכות, אף שהמיעוט עשו עבירות הרבה ולפי חשבון עבירות ומצוות יש יותר עבירות ממצוות, מכל מקום אין זה תלוי בחשבון של מצוות ועבירות, אלא כמה אנשים רשעים וצדיקים יש במדינה, ואם בחשבון יש יותר אנשים שנחשבים צדיקים לפי מעשיהם, מיעוט הרשעים נגרר אחריהם והם אלו שמכריעים את העולם ולא חשבון העבירות והמצוות ודלא כהרמב"ם הנ"ל.

לפי שיטת רש"י נוכל לפרש מה שאנו אומרים בראש השנה [בפיוט של ונתנה תוקף] "אמת כי אתה הוא דיין ומוכיח ויודע ועד וכותב וחותרם וספר ומונה וכו', כבקרת רועה עדרו וכו' כן תעביר ותספור ותמנה ותפקוד נפש כל חי". וצריך ביאור, מפני מה אומרים ב' פעמים וסופר ומונה ותספור ותמנה? (אמנם ישנם מחזורים שבפעם הראשונה זה מוכנס בסוגריים) ברם לשיטת רש"י ניחא, דיש לפרש את הפעם הראשונה דזה קאי על מניין המצוות והעבירות של כל אדם ואדם, מלבד זאת יש עוד מניין של האנשים כמה מהם צדיקים וכמה מהם רשעים, ונפק"מ בזה לענין משפט המדינה ומשפט העולם, ודו"ק היטב.

ב) תשובה אחר תשובה, הא כיצד? (מבוסס על דברי מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי שליט"א)

איתא בפרשה (פר' ל' פס' ב') "ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצוה היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך".

הנה הפסוק מדבר על תשובה שהאדם עושה אחרי שבאו עליו כל הקללות ושב בתשובה שלימה כדאיתא בפסוק לעיל (ומה שנאמר גם והברכות אפשר לומר שרואה שכשאדם מקיים את המצוות מתברך ואילו כשהוא חוטא קללות באות עליו וזה גופא הביאו לתשובה) שהרי התורה מעידה "ושבת עד ה' אלוקיך" הוי אומר שבעל התעלומות מעיד עליו ששב בתשובה שלימה, למה א"כ נאמר שוב לקמן (פס' י') "כי תשמע בקול ה' אלוקיך לשמור מצוותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב בכל לבבך ובכל נפשך" אם עשה

הרבה". וכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה הל' ב') "וכן מדינה שעוונותיה מרובין מיד היא אובדת, שנאמר, זעקת סדום ועמורה כי רבה".

לפי זה נוכל לפרש את הפסוקים במדינה שקולה שיחיד עבד שם עבודה זרה ונהיה בזה רוב עוונות והוא הכריע את המדינה כולה לכף חובה, ועל ידי היחיד נתחייבה המדינה כולה בחורבן, ולשון רבים בפסוק קאי על רוב המדינה שעברו על חטאים שונים, ומכל מקום נחתם עונשה של המדינה על מעשי היחיד שעבד ע"ז.

ברם עדיין הדברים צריכים ביאור רב, דמכל מקום איך ניתן לפרש את הפסוק "וילכו ויעבדו אלוהים אחרים" הלא אנו עומדים כאן בציור בו רוב המדינה חטאו בחטאים שונים ובמעשה היחיד שעבד ע"ז הכריע את הכף של המדינה כולה לעונשם כעובדי ע"ז ובשלו נחרבה המדינה. והלא אין הדברים כן? [כפש"י לעיל]. ברם יש לבאר את הפסוקים בפרשה שמכוונים על חטאי בית ראשון שחרב אליבא דהגמ' דיומא (דף ט' ע"ב) בשל ע"ז ואפשר שהיו אז הרבה עובדי ע"ז אבל עדיין היו שקולים ולא נשלמה סאתם, עד שהגיע עובד ע"ז אחד שבשבילו הוכרע הכף של אנשי ארץ ישראל והצטרפו גם חטאי הרבים שאף הם עבדו ע"ז, אלא שאלמלי אותו יחיד שחתם את סאתם לא היה חרב בית המקדש והארץ לא הייתה מתחייבת הגליה ושממה, נמצא שלבסוף הבית חרב בשל חטא ע"ז של הרבה ולפיכך התחיל הפסוק ביחיד שבשבילו הוכרע הכף, אבל לא הוא העובד ע"ז היחיד במקום אלא היו עוד רבים שחטאו בע"ז, ולפיכך נחשב שהרבים עבדו ע"ז ועל זה חרבה הארץ. ברם על פי הבנת דברי הרמב"ם (ולמעשה על פי דברי הגמ' בקידושין הנ"ל שייך שגם על חטאים אחרים יחרב העולם).

ועדיין יש לעיין באופן שיהיו במדינה רוב צדיקים, כלומר זכויותיהם מרובים על עוונותיהם, אבל מאידך יש מיעוט של כבדי עון שעושים כל כך הרבה חטאים עד שבחשבון המדינה [בזכויות וחובות] יש יותר עוונות מזכויות אף שמצד רוב האנשים יש יותר צדיקים מרשעים איך כאן יהיה החשבון, האם תחשב המדינה רשעה מצד החובות או נלך בתר האנשים?

ונראה לומר שיש בזה פלוגתא בין הרמב"ם לרש"י, דהרמב"ם כתב שם (פ"ג הל' א') "וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עוונותיהן הרי זו צדקת, ואם היו עוונותיהם מרובים הרי זו רשעה" פשטות הלשון מורה שהולכים אחרי בתר המדינה, כלומר דאם יהיו במדינה סך של עוונות יותר מזכויות הרי זו נחשבת מדינה רשעה ולא אזלינן בתר רוב האנשים שבמדינה אלא כל הזכויות והעוונות שבמדינה.

(ויש לעיין אם היו עשרה צדיקים בסדום, אם אכן היה ברוב מעשיהם להכריע את סדום שיהיו רוב המעשים יכולים לחפות על כל העוונות של כל אנשי העיר? או שמא רק בשל בקשת אברהם אבינו המיוחדת להציל את אנשי העיר בגין אותם עשרה צדיקים שיגנו על העיר

בידיעה ברורה על חטא מסוים שלא חטא בו כלל מכל מקום יש סדר וידוי להתוודות על כל החטאים, שמא עשה אותם ולא שת לבו על כך, לפיכך אין סדר הוידוי ראייה על זה, ולעצם הקושיא אפשר היה לומר שלכאורה לדברי הרמב"ם עד כי יעיד עליו בעל התעלומות שלא יחטא עוד, כשעשה תשובה בכישלון כוח אולי חסר בעדות הזו, שהרי אם יהיה במלוא תוקפו אפשר שלא יעמוד בניסיון ועל כן יתכן שמחיקה מוחלטת של החטא שנעקר מכל וכל אינו באופן של תשובה זו, ולפיכך שייך עוד מהלך של תשובה מאהבה על זה, ויש לדון בזה).

ומו"ר מרן הגרמ"ד שליט"א רצה לפרש את שני חלקי התשובה שמובאים כאן בפסוקים בדרך אחרת. דהנה מובא במדרש שטענו המלאכים להקב"ה שאין למחול לאדם על חטאיו אף אם עשה תשובה שהרי ידוע שישוב האדם ויחטא.

(אין לתמוה שהרי תשובה היא רק כשבעל התעלמות יעיד שלא ישוב לחטאו עוד, מה א"כ טענת המלאכים והלא לא ישוב לחטאו? ברם ישנה תשובה שמתקבלת גם בכישלון כוח ויש לה מדרגה מסוימת של תשובה, שהרי גם חוטא שחטא בנעוריו כשהוא בכל כוחו ושב בסוף ימיו כשכבר רפה כוחו ואינו עוד במלוא תוקפו ומכל מקום התשובה מתקבלת אף שאין היא תשובה מעולה, ועל סוג תשובה כזו טענו המלאכים שאין לה כל מקום, שהרי על חוטא כזה אין בעל התעלומות יכול להעיד שלא ישוב לכסלה עוד, שהרי אם היה צעיר יתכן שהיה חוטא שוב והראיה שהרי כל ימי נעוריו לא שב כי עדיין יצרו בוער בקרבו ורק עתה בימי זקנתו כשכל כוחו שב בתשובה ומאיזה טעם תתקבל התשובה? ודו"ק)

וע"ז ענה להם הקב"ה, שאין האדם נידון אלא לפי אותה שעה בה הוא נמצא והיא "באשר הוא שם" וכיון שעתה שב בתשובה לפני הקב"ה מוחל לו הקב"ה על חטאיו (יעויין מסכת ר"ה דף ט"ז ע"ב).

ולפי זה יש ליישב דמה שאמר הקב"ה "ושבת עד ה' אלוקיך וגו'" היינו שישוב אבל אינו אלא בדרגה של "באשר הוא שם" כלומר עדיין אינו בתשובה מלאה, על כך בא הפסוק הנוסף "כי תשוב אל ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך" שתשובה זו תהיה תשובה גמורה לעולם, שבני ישראל ישארו מנוקים מכל העבירות וגם להבא לא יחטאו. נמצא ששתי דרגות יש בתשובה, תשובה בדרגה נמוכה שעליה המלאכים טענו לקב"ה שאינה ראויה כלל כי היא רק בגדר "באשר הוא שם" שכעת הוא לא מסוגל לחטוא אבל אין כל ראייה שלא יחטא שוב

(וצ"ע לפי"ז מהו לשון "ושבת עד ה' אלוקיך והרי מו"ר הגאון שליט"א בעצמו מבאר את הפסוק עד ה' אלוקיך שזה בא לרמוז שהקב"ה עצמו שהוא בעל התעלומות יעיד על כך כפי שיובא בשטיקל הבא).

כבר תשובה על מה ולמה באה התשובה השניה? והביא מו"ר מרן הגרמ"ד שליט"א מה ששמע בשם הגאון החת"ס ז"ע לבאר כפל הדברים על פי דברי הרמב"ם (פי"ב מהל' תשובה הל' א') "אי זו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא מעשה מפני התשובה לא מיראה ולא מכישלון כוח וכו'". המודד לפי דברי הרמב"ם לתשובה גמורה כאשר הניסיון בא אליו והוא עומד בו בכל תוקף בזה הוברר לנו כי אכן הוא שירש מעצמו את החטא.

והנה בפסוק הראשון של הפרק נאמר "והיה כי יבוא עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל הגויים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה" הרי שתשובתו באה אליו בשל הצרות הרבות שעברו עליו שהביאוהו לפרוש מהחטאים ולשוב בתשובה, א"כ צ"ל דאף מה שנאמר לעיל "ושבת עד ה' אלוקיך" הרי שיש כאן כוח תשובה מכל מקום נעשתה מכישלון כוח וצרות, ועדיין יש מקום לחוש שמא ישוב אל רעתו אם ייטב לו מאד, דשמא יתקיים בו הפסוק "וישמך ישורון ויבעט" איך נדע שאכן עומד בתשובתו?

על זה בא (פסוק ט') "והותירך ה' אלוקיך בכל מעשה ידיך בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך" ממילא אחרי זה אם יתקיים בו (פס' ז) "כי תשמע בקול ה' אלוקיך לשמור מצוותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה כי תשוב אל ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך", כלומר הזדמן לו שוב ניסיון כבד כדוגמת הניסיון הראשון והניסיון אינו פשוט, כי מה שפרש בראשונה היה בשל כישלון כוח בשל המכות הגדולות שעבר, אבל עתה שיש לו עושר וכבוד יש לחוש שמא יבעט, עתה אם יעמוד בניסיון וישוב הכוונה שלא ירצה כלל לחטוא בחטא שכבר עבר פעם, בכה"ג נדע שאכן הוא בעל תשובה גמור, לפיכך נכפל בזה פעמיים לשון של תשובה.

(ברם עדיין קשה להבין את הלשון "כי תשוב" שהוא לשון תשובה וכי חטא כעת שקיים בזה לשון תשובה והרי רק הועמד בניסיון ועמד בו ומה שייך לשון כי תשוב? ובשיעורים תמה מו"ר מרן הגאון שליט"א מצד אחר, דנראה שיש כאן תשובה על החטא הראשון וזה אינו מובן כלל, וכי מה שייך עניין תשובה בזה? שהרי אפילו אם נאמר שהתשובה הראשונה הייתה מצד יראת החטא, מכל מקום הייתה מחיקת החטא שהרי עשה תשובה עליה [אמנם רק מיראה] וכי שייך על כאלו עבירות לעשות פעם נוספת שתקרא תשובה מאהבה? ואם אמנם מצינו בשו"ע (או"ח סי' תר"ז ס' ד') דעל עבירות שהתוודה עליהם בשנה הקודמת אף שלא עבר עליהם שוב מכל מקום חוזר ומתוודה, ברם על זה אפשר לומר דמיירי שלא עשה עליהם תשובה גמורה, רק שלא חטא בהם שוב, לפיכך צריך להתוודות עליהם שוב, אף שלא חטא עליהם כי לא נתכפר לו עדיין, ואף אם נאמר ששב בתשובה גמורה, מכל מקום בדין וידוי אפשר שמתוודים על כל החטאים, שהרי נסדר בסדר הוידוי כל צורות החטא לפי סדר הא"ב, אף אם יודע

מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו" עכ"ל. והנה דברי הרמב"ם הנ"ל צ"ב, דלמה הביא את הפסוק של שלמה "זכור את בוראך" שמדבר מזכירת הבורא לעניין התשובה? וכן צריך ביאור, מה שסיים הרמב"ם בלשון "מכלל שאם זכר את בוראו ושב קודם שימות ונסלח לו" מה עניין זכירת הבורא לעניין עשיית התשובה?

ברם יש לומר, שבאמת עניין התשובה הוא זכירת הבורא כי מי שזוכר את הבורא בכל עת ובכל מעשה שעושה זוכר הוא שיש בורא לעולם ושהכול בשליטתו ובהשגחתו, אינו יכול לחטוא כי יראת ה' לנגדו תמיד, כפי שכתב ברמב"ם (ריש או"ת) שישים לנגדו תמיד את דברי הפסוק "שויתי ה' לנגדי תמיד" דכיון שמכיר את בוראו שוב אינו חוטא. לפיכך מובנים היטב דברי הרמב"ם "זכור את בוראך" דהיינו שישווה לפניו את הבורא תמיד, ואם יזכרנו תמיד, שוב לא יחטא עוד, כפי שנתבאר. ולפי זה מובן היטב לשון הפסוק "ושבת עד ה' אלוך" דהיינו תשוב עד שתגיע לזכירה כזו כי ה' אלוך וממילא לא תחטא שוב ודו"ק היטב.

והנה בכל התפילות שמתפללים בראש השנה לא מוזכר עשיית התשובה כלל, וצריך ביאור בזה שהרי כל אלול אנו מעוררים על התשובה לקראת הימים הנוראים וביום הקדוש עצמו אנו לא מדברים עליו כלל! ברם לפי הנאמר לעיל יש לומר, דזה גופא שאנו אומרים בתפילה "וידע כל פעול ויבין כל יצור כי אתה יצרתנו וכו" וכן כל ענייני המלכויות שאנו מזכירים בתפילת ראש השנה, זה בעצמו עניין התשובה, כי בזמן שכל פעול יודע כי אתה פעלתו ממילא לא יחטא עוד, כדכתיב "זכור בוראך וגו" וזוהי תכלית התשובה.

ועייין בתרגום יונתן בפסוק, שתרגם "טובכון צדיקיא מרי תתובא דכד תתובון ותתבתון מטיא תיובתכון עד כורסי יקרא וגו" בא התרגום לומר דגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וזהו שאמרו "ושבת" כלומר כי בעשותך תשובה היא תגיע עד ה' אלוך. והנה התרגום הזכיר דהך ושבת קאי על תשובת הצדיקים, ויש להבין מה צריך הצדיק לתשובה, דאם צריך הוא לתשובה מדוע הוא נקרא צדיק? ונראה לומר דכוונתו לומר דגם בעל תשובה אף לאחר עשיית התשובה שכבר נקרא בתואר "צדיק" עדיין צריך הוא לעשות תשובה כדי לשרש ממנו את כל שורשי החטא הרדומים אצלו, ודבר זה מבואר בכל הפרשה (מפרק ל' פסוק א' ואילך) דכתיב "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה וגו' והשבות אל לבבך, ושבת עד ה' וגו' ושם (פס' ז') ונתן ה' אלוך את כל האלות האלה על אויבך וגו' ושם (פס' ח') "ואתה תשוב וגו", ובפסוק י' "כי תשוב אל ה' אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך". והנה צריך ביאור למה כפל ג' פעמים עשיית התשובה, והרי כבר אנו מדברים באחד שעשה תשובה כפי שנראה מתחילת הפרשה? ברם לפי מה שנתבאר הכל מיושב, גם לאחר עשיית התשובה עדיין צריך להמשיך ולשוב בתשובה, וזה מה שמוזכר כאן כמה פעמים עשיית התשובה בעניין אחד. וביאור הדבר

וישנה עוד תשובה בה מובטח החוטא שלא ישוב עוד לחטאו. כפי שנאמר בפסוק י'.

עוד נראה לומר דבאמת אין כל מקום לקושיא, דלא מיירי בפסוק בשתי מיני תשובה. דהנה כתב הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה הל' ה') "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר "והיה כי יבואו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלוך וגו'". מבואר ברמב"ם הנ"ל, דהך קרא שנאמר בתחילת הפרק "ושבת עד ה' אלוך" קאי על ימות המשיח, וא"כ אי אפשר לומר שיהיו חוטאים, שהרי בשעה זו ישחט הקב"ה את היצה"ר (כדאיתא בסוף מס' סוכה) ואז יתקיים הפסוק "ומלאה הארץ דעה את ה'" א"כ מהו פירוש הפסוק "כי תשוב" אין זה אלא התקרבות לה' ולא איירי כלל בתשובה על עוונות, וא"כ ליכא כלל כפילות בפסוק, ודו"ק היטב.

ג) מהו עומק התשובה? כשיוכל בעל התעלומות להעיד עליה שלא ישוב החוטא לכסלה עוד.

"ושבת עד ה' אלוך ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצוץ היום ובינך בכל לבבך ובכל נפשך" (פ"ו ל' פס' ב'). ויש לעיין במשמעות הפסוק מהו הלשון "עד ה' אלוך" וכן הוא הלשון ברמב"ם (בריש הלכות תשובה) וז"ל "שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתוודה" וצ"ב מהו העניין "לפני ה'" מהו עומק כוונת הרמב"ם בזה.

ואמר מו"ר מרן הגאון האמיתי רבי משולם דוד הלוי שליט"א לבאר הכוונה במה שכתב הרמב"ם (פ"ב הלכה ב') וז"ל "ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד וכו'. וכן יתנחם על שעבר, שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, ויעיד עליו יודע התעלומות שלא ישוב לזה חטא לעולם וכו'" עכ"ל. ויש לפי"ז לבאר מה הכוונה "לשוב מהחטא לפני ה'" הכוונה שיעשה כזו תשובה גמורה שיש בה עקירת החטא לחלוטין שאין לו יותר כל קשר ושייכות אליו עד שיוכל בעל התעלומות להעיד עליו שלא ישוב אל החטא הזה עוד לעולם.

ולפי זה יש להכניס את זה גם לתוך פירוש הפסוק שהבאנו לעיל מהו "ושבת עד ה' אלוך"? הכוונה שהקב"ה בעצמו יוכל להעיד על זכות תשובתו שהיא כה גמורה וחלוטה שאין לו עוד כל שייכות אל החטא, וזהו 'עד ה' אלוך' כלומר ה' יוכל להיות על זה עד שלא ישוב אל חטאו שוב לעולם (ואם חלילה וחס יכשל בחטא הרי זה חטא חדש שאין לו כל קשר ושייכות אל החטא הקודם).

עוד יש לומר בביאור הפסוק על פי דברי הרמב"ם שם (פ"ב הל' א') וז"ל "אי זו היא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו אפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכישלון כוח וכו', הוא ששלמה אמר "וזכור את בוראך בימי בחורותיך וכו'"

כאילו הוא עצמו אמר הוידוי. ברם בכה"ג ודאי הוי בלא זה, דאלי"כ אין בזה חידוש מיוחד שמועיל.

(מהרה"ג החו"ב בעל וברך דוד שליט"א)

ד) ביורר שיטת הרמ"א ומנהג פולין בענין אמירת סליחות ופסוקי תחנונים לפני ברכת התורה

הנה בכל הראשונים (סרע"ג, מחזור ויטרי סי' פ"ט, המנהיג, רוקח סי' ש"כ ובסודות התפילה ובפי' התפילה שלו, על הכל סי' א', אבודרהם) מבואר שברכת התורה נאמרת אחרי כל ברכות השחר, לפני אמירת הקרבנות, וכ"ה בסידור מעגלי צדק ובכל סידורי נוסח אשכנז המערבי, וכ"כ בלבוש או"ח סי' תקפ"א ובמקור חיים להח"ו סי' מ"ו סעיף ט' וסי' מ"ז סעיף ט' שמנהג אשכנז שמאחרין ברכת התורה אצל וידבר, וכ"כ בספר נוהג כצאן יוסף, וכן היה מנהג אשכנז עד הדורות האחרונים, וגם היום יש יוצאי אשכנז הנוהגים כן, וכן הוא מנהג התימנים.

וכן בטור או"ח סי' מ"ו כתב שבסידורי אשכנז מקומה של ברכת התורה הוא אחרי כל ברכות השחר ואחרי רבון כל העולמים ואתה הוא עד שלא נברא העולם וכו', אמנם כתב על זה הטור: "והוקשה לי על זה הסדר לומר פסוקים קודם ברכת התורה ונהגתי בעצמי מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה ולומר אחריה פרשת ברכת כהנים ולסדר הברכות ויהי רצון ורבון העולמים וכו' עד לעיניכם אמר ה'".

(ועי' בביאור הגר"א או"ח סי' מ"ו ס"ט שהכריע כמו המנהג הקדמון, וכתב שכן הוא בכל הספרים קדמונים ואחרונים מיום שתקנו אבותינו את התפילות, והביא ראיה לזה מדברי הרא"ש והרמב"ם).

ושיטת הטור נתקבלה במנהג אוסטרייך כמ"ש בלקט יושר ח"א עמ' ז': "ואח"כ מיד אמר הנוסח מסדורי אושטרייך אשר יצר וברכת התורה וברכת כהנים ואלו דברים וכו', ואלהי נשמה שנתת בי", ונראה שמשם בא מנהג זה לפולין, כידוע שהרבה ממנהגי פולין באו ממנהגי אוסטרייך.

ובשו"ע שם ס"ט כתב: "לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה, אעפ"י שהוא אומרם דרך תחנונים, ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה", וכתב ע"ז הרמ"א:

"אבל המנהג כסברה אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה, ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ואין לשנות".

וכבר הרגישו האחרונים דלכאורה שני המנהגים שהביא הרמ"א סתרי אהדדי, דהמנהג לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה הוא כמנהג אשכנז דלא כשיטת הטור, והמנהג לומר ברכת התורה אחרי אשר יצר הוא משום שיטת הטור שאין לומר פסוקים לפני ברכת התורה.

הוא דבכל פעם שצדיק עולה דרגה גבוהה ממה שהיה קודם לכן הוא צריך לעשות תשובה על מה שלא הגיע קודם לכן לדרגה זו (וכפי שעשה רב סעדיה גאון ז"ל) ודו"ק היטב.

והעיר חכם אחד לפני מו"ר הגרמ"ד הלוי שליט"א אמאי היחיד אומר את הוידוי לאחר שסיים תפילתו ואילו הש"ץ אומר את הוידוי בתוך התפילה וחלוק מטבע התפילה בין תפילת היחיד לתפילת הש"ץ? ואמר מו"ר הגאון שליט"א לבאר, דשפיר שייך וידוי אף לאחר התפילה, דאין הוידוי ממטבע התפילה, ומכל מקום בחזרת ש"ץ תיקנו מסדרי התפילה שיתוודה בתוך התפילה מפני שוידויו של ש"ץ הוא למעשה וידוי דרבים ולפיכך צריך הש"ץ לאמרו בתוך התפילה כדי שיהא נכלל בתוך חזרת הש"ץ ויקרא וידויו של ציבור" דמה שכל הציבור מתוודים יחד אין על זה תורת וידוי של רבים והרי הם כיוחידים, רק תפילת ציבור נחשבת כתפילת הציבור, לפיכך תיקנו לכלול את הוידוי בתוך שמונה עשרה כדי שיהא לזה תורת וידוי של רבים, ודו"ק היטב.

הערה בענין וידוי

איתא ברמב"ם (פ"ב מהל' עבודת יום הכיפורים ה"ז) ז"ל "וכל היום כשר לוידוי יום הכיפורים ולוידוי פרים הנשרפים". הקשה חכם אחד שליט"א לפני מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי שליט"א, מה ענין וידוי פרים הנשרפים לוידוי יום הכיפורים שכלל הרמב"ם אותם בחדא מחתא? והשיב לו מרן שליט"א, על פי מה שביאר מרן הגר"ז הלוי ז"ל דוידויו של כהן גדול על כלל ישראל זהו וידוי מחודש, דהנה מבואר ברמב"ם בריש הלכות תשובה דדין וידוי הוא עם התשובה, וצריך שהחוטא בעצמו יתוודה, והך וידוי לא שייך בכהן גדול שמתוודה על כלל ישראל ואינו ענין לתשובה. ועל כן צריך לומר שנתחדש דין וידוי מיוחד, שהכהן גדול מתוודה עבור כלל ישראל, ונראה לומר כמו כן גבי וידוי פרים הנשרפים, שבית הדין מתוודה על החטא שחטאו כלל ישראל מחמת הוראתם, עכתי"ד מרן הגר"ז ז"ל.

ולפי"ז מיושב קצת מה שהביא הרמב"ם את וידוי פרים הנשרפים ביחד עם וידוי הכהן הגדול בהלכות יום הכיפורים. דרצה לומר בזה שיש לתרווייהו דין וידוי מחודש, שדי בוידוי הכהן גדול עבור כלל ישראל, כמו כן די בוידוי של בית דין על כלל ישראל שחטא אף על פי שאין החוטא עצמו מתוודה.

(ויעוין במנחת חינוך [מצוה שס"ד] שהוכיח מוידוי כהן גדול על ישראל דשייך לעשות וידוי על ידי שליח, ברם יש לעיין אם דמי, דגבי כהן גדול נתחדשה הלכה מיוחדת שכהן גדול יכול לומר וידוי עבור כלל ישראל החוטאים ולכפר עליהם, אבל בכל מקרה אחר לא תועיל שליחות, כי יתכן מאד שוידוי הוא מצוה שבגופו וגבי מצוה שבגופו לא מהני שליחות כפי שלא מהני שליחות על הנחת תפילין, וצ"ע בזה, דאולי יועיל מדין שומע כעונה דיחשב

ועוד דהלשון "אבל המנהג כסברא אחרונה" משמע שבא לדחות את פסק השו"ע שנכון לחוש לסברא ראשונה, אך לפי דברי המשנ"ב הרי הרמ"א מסכים לפסק השו"ע, ולמה כתב "אבל", ועוד קשה דאם כיום כבר אין נוהגין כן א"כ היה לו להביא זאת בדרכי משה ולא כאן, כי בהגהת השו"ע מביא רק הלכה למעשה, אלא ודאי שכוונת הרמ"א שבזמנו נהגו הלכה למעשה כסברא אחרונה שמותר לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה, ומ"מ נהגו לומר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר.

וכן בביאור הגר"א שם כתב: "ומה שהקשה הטור היינו לסברתו דסבירא ליה כסברא הראשונה **אבל לסברא אחרונה וכמו שהסכים בהג"ה** אין לחוש", הרי דהבין דהרמ"א הסכים לסברא אחרונה, וכ"כ באלף המגן שהמנהג לומר סליחות לפני ברכת התורה כמ"ש הרמ"א.

וכן מצינו להדיא במטה משה (שהיה תלמיד מהרש"ל וסמוך לזמנו של הרמ"א) ח"א סי' ל"ו שגם בזמנו נהגו לומר ברכת התורה אחרי אשר יצר ומ"מ נהגו לומר בכל יום פסוקים לפני ברכת התורה, ובאמת נתקשה דלכאורה שני המנהגים סותרים זל"ז, וזה לשונו:

"ונוהגים לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ותמהני על מנהג זה, דאם נוהגים כך על דעת הטור או"ח שנהג כך דאין לומר פסוקים קודם ברכת התורה, אם כן **למה** **אנו אומרים מה טובו ושאר פסוקים קודם ברכת התורה**, אלא צריכין לומר דאין לחוש כיון דאין אומר אותו דרך לימוד רק דרך בקשה ורצוי, כמו שכתב האגור בשם מהר"י מולין, אם כן גם ברכת התורה נאמר קודם פרשת התמיד כי שם נתקנה, והרוצה לצאת ידי כולם אזי בקומו ממטתו יטול ידיו ויברך אשר יצר מיד וברכת התורה, ויאמר ברכת כהנים ואלו דברים כו', ואלהי נשמה עד לפגרים מתים, ובבואו לבית הכנסת יברך על נטילת ידיים וסדר הברכות כולם, ואז הוא יוצא לדעת כולם".

וכן עיינו רואות בכל הסידורים הישנים כמנהג פולין עד לפני כמאה שנה שהסדר הוא: **מה טובו**, יגדל, אדון עולם, על נטילת ידיים, אשר יצר, ברכת התורה, אלקי נשמה, וכן בסידורים שנדפסו קרוב לתקופת הרמ"א כמו סידור לובלין שי"א וסידור קראקא שנ"ז (קראקא היתה עירו של הרמ"א כידוע), בכלם נדפסו פסוקי מה טובו לפני ברכת התורה.

ואמנם גם המטה משה נתקשה שלכאורה יש כאן צירוף שני מנהגים סותרים, ולכן כתב שראוי לברך ברכת התורה לפני שבא לביהכ"נ, עכ"פ מבואר מדבריו שבזמן הרמ"א באמת נהגו בפולין את שני המנהגים הללו יחד, ולא כמ"ש המשנ"ב שהמנהג הראשון כבר בטל בזמן הרמ"א, וא"כ מבואר שהרמ"א הסכים לשני המנהגים הללו, אף שלכאורה יש סתירה ביניהם.

וכן המנהג לומר סליחות לפני ברכת התורה לא נתבטל כלל בזמן הרמ"א, שהרי באו"ח סי' ו' ס"ב כתב הרמ"א "ומי שלומד קודם שיכנס לביהכ"נ, או מתפלל קודם, יברכם בביתו ולא יברך בביהכ"נ, ואפילו בכהאי גוונא, יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בביהכ"נ ואין מברכין בביתם (מהרי"ל הלכות תפלה)", וכתב הט"ז שם סק"ה: "היינו מה שנוהגים רוב המון עם להתפלל סליחות קודם אור

ואכן בלבוש או"ח סי' תקפ"א כתב דשני המנהגים הללו פליגי אהדדי, וז"ל: "ונ"ל לדידן שאנו נוהגין בכל השנה בברכת התורה כדעת הר"י ז"ל בעל הטורים שמברכין אותו קודם שיאמר שום פסוק, ואפילו קודם לאותן פסוקים שנוהגין לומר משום שבח ורצוי, כדאיתא לעיל סימן מ"ו סעיף ט', יש לנו לנהוג כן ג"כ באלו הימים שאומרים הרבה פסוקים קודם הסליחות, יש לנו לברך ברכת התורה קודם להם, דבשלמא בני ארץ אשכנז שאין נוהגין לומר בכל השנה ברכת התורה עד קודם פרשת התמיד, וחושבין הפסוקים שקודם לכן לפסוקי רצוי שאין צריך לברך עליהם ברכת התורה, הכי נמי באלו הימים אין צריכין לברך קודם סליחות, אבל אנו שבכל ימות השנה מברכין ברכת התורה מיד קודם כל הפסוקים, דסבירא לן שאע"פ שאינם אלא משום שבח ורצוי צריכין ברכה לפניהם, הכי נמי יש לנו לעשות כן בימי הסליחות לברך קודם כל הסליחות והפסוקים, ואי לא עבדינן כן עבדינן דברים דסתרי אהדדי והוינן ככסיל ההולך בחושך", עכ"ל. והביאו המג"א ס"ק ט"ו, ונראה דאתא לאפוקי מהרמ"א שצירף את שני המנהגים הללו יחד.

וכן בספר מקור חיים (להחות יאיר) תמה על הרמ"א שצירף יחד את שני המנהגים הללו, וכתב שאין זיווג עולה יפה, ע"ש.

ובמאמר מרדכי כתב שבאמת שני המנהגים שכתב הרמ"א פליגי אהדדי, דמה שכתב שנוהגים לומר פסוקים קודם ברכת התורה, הוא מנהג אשכנז, ששם נהגו כל השנה לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה דלא כהטור, ומה שכתב שנהגו לומר ברכת התורה אחרי אשר יצר הוא מנהג פולין, והיינו כשיטת הטור, (ותמה על ספר מטה יהודה למהר"י עייאש שכתב שדוחק לומר כן).

אכן במחכ"ת דוחק גדול מאוד לפרש שהרמ"א הביא בתוך כדי דיבור שני מנהגים החולקים זה על זה, ולא ציין אפילו ברמז דפליגי אהדדי, ואילו היה כך היה לו לכתוב להדיא "אבל מנהג אשכנז כסברא אחרונה וכו', אכן מנהג ארצינו כסברא ראשונה לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר ואין לשנות", ועוד, דידוע דסתם "נהגו" שברמ"א כוונתו על מנהג פולין, ואם כוונתו למנהג ארץ אחרת היה כותב זאת להדיא, כדי שלא יטעו בני ארצו לנהוג כן, ועוד, דאין דרכו של הרמ"א להביא את מנהגי אשכנז החולקים על מנהג פולין.

ובמשנ"ב ס"ק כ"ח ביאר את דברי הרמ"א, שמה שכתב שבימי הסליחות אומרים סליחות ואח"כ ברכת התורה זהו מעיקר הדין, וכמ"ש הב"י בשם מהרי"ל שכן המנהג באשכנז, אך כהיום נהגו העולם להחמיר כדברי הטור שלא לומר שום פסוקים קודם ברכת התורה, וזהו שמסיים הרמ"א שנהגו לומר ברכת התורה אחרי אשר יצר.

אכן גם זה דוחק גדול, דהא כל דברי הרמ"א בזה הם בלשון הווה, שהרי כתב: "אבל **המנהג** כסברה אחרונה, שהרי בימי הסליחות **מתפללים** הסליחות ואח"כ **מברכין** על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום **כשנכנסין** לביהכ"נ **אומרים** כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ **מברכין** על התורה", ולפי דברי המשנ"ב היה לו לכתוב: "אבל המנהג **היה** כסברא אחרונה שהרי בימי הסליחות **היו** מתפללים הסליחות" וכו', אלא מוכח שכוונתו שכך המנהג בימיו.

הערה על דברי הרה"ג החו"ב של רבי בניהו כהן שליט"א במאמרו הנפלא של הרב בניהו כהן שליט"א על לימוד תורה לגוי, הביא דעת אחרונים לחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, והקשה דהאיסור למד תורה לגוי נלמד ממורשה קהילת יעקב ופסוק זה נאמר על התורה שבכתב. עכ"ד. וכמדומה שכבר הקשו כן באחרונים.

אכן הגנה לפני הפסוק "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" כתוב "מימינו אש דת למו", וביאר בחידושי הגרי"ז הלוי שם דהכתוב "מימינו אש דת למו" קאי על התורה שבכתב שהיתה כתובה לפני הקב"ה אש שחורה ע"ג אש לבנה, כדפירש"י שם, והכתוב "תורה צוה לנו משה מורשה" קאי על התורה שבע"פ, שאותה צוה משה בע"פ, וכמ"ש הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה: "כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה, תורה זו תורה שבכתב והמצוה זו פירושה, וצונו לעשות התורה על פי המצוה, ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה, כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו... והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל, שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות וגו', ומפני זה נקראת תורה שבעל פה", הרי להדיא דהלשון "צוה משה" שייך רק על התורה שבעל פה, (ומקורו של הרמב"ם הוא מברכות ה' ע"א "תורה זה מקרא והמצוה זו משנה"), וכן הלשון "מורשה" שייך דוקא על התושבע"פ העוברת בירושה בע"פ מדור לדור, עכ"ד הגרי"ז המאירים, ולפ"ז נמצא דאדרבה מכאן גופא ראייה דכל האיסור לגוי ללמוד תורה הוא דוקא בתורה שבע"פ, דהא הפסוק "מורשה קהילת יעקב" שממנו נלמד איסור ת"ת לגוי נאמר רק על התורה שבע"פ.

ברכה מרובה על המאמרים המקיפים .

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

(ה) מצות התשובה – עשה דוחה לא

תעשה

א בפרשת השבוע נכתב (דברים ל, א – ב): "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבַבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. וְשִׁבַּתְתָּ עַד יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם וּבִנְיַדְךָ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ".

ונחלקו הראשונים אם כוונת התורה לציווי על מצות התשובה [כדעת הסמ"ק (מצוה נג)], או שזוהי הבטחה שכך יקרה [כדעת הרמב"ם (תשובה ז, ה) והחינוך (מצוה שסד)], או שזהו גם ציווי וגם הבטחה

הבוקר בימי הסליחות ושם מוזכרים כמה פסוקים ואח"כ מברכים על נטילת ידיים והתורה, ולענין ברכת התורה יש ליישב דאופן פסוקים א"א אותם אלא דרך תפלה ולא נתחייבו בהם בברכות התורה", והעתיקו במשנ"ב שם¹, הרי דאפילו בזמן הט"ז נהגו כך בפולין, דהיינו כמה דורות אחרי הרמ"א.

ומה שהקשו האחרונים דשני המנהגים סותרים זה לזה, הנה כעין סתירה זו מצינו גם בשו"ת מהרש"ל סי' נ"ו, שכתב שמנהג הקדמונים היה לומר ברכת התורה קודם פרשת התמיד אלא שעל פי הטור נשתנה מקומה, וכתב על זה: "ועל עיקר טעמו של הטור שהקדימה משום הפסוקים חשש תוהו כמו שכתב מהרי"ל בתשובה כל הפסוקים שאומרים דרך ריצוי ובקשה אין צריך לברך לפנים ברכת התורה וכך נוהגים באשכנז, וכן מצאתי בתשובת האחרונים, והביא ראייה מימי הסליחה שאומרים הסליחות באשמורת וברכת התורה אנו אומרים אח"כ בבקר בעת התפילה ואין אנו חוששים לפסוקים הכלולים בתוך הסליחות", הרי דהמהרש"ל דחה את שיטת הטור, אמנם אח"כ כתב: "ולכן אני נוהג לומר ברכת התורה מיד אחר שנטלתי ידי בביתי וברכתי ברכת אשר יצר ואלהי נשמה", הרי דאף שדחה את טעמו של הטור מ"מ המשיך לנהוג כשיטתו לומר ברכת התורה אחרי אלקי נשמה, וע"ע שם סי' ס"ד.

ונראה לבאר דאף שהרמ"א והמהרש"ל סברו דעיקר הדין הוא כדעת הראשונים דמותר לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה מ"מ כיון שכבר נשתרש המנהג ע"פ הטור להקדים את אמירת ברכת התורה לא רצו לשנות מהמנהג, ואולי גם לזה רמז הרמ"א במה שכתב "ואין לשנות", דהיינו דאף דאין לזה הכרח מצד הדין מ"מ כיון שכבר נהגו כן אין לשנות².

ואפשר לומר עוד דבאמת מה שנוהגים לומר ברכת התורה לפני ברכות השחר אינו מחמת דעת הטור, אלא הוא משום שבלילות הארוכים רוב האנשים היו משכימים לקום לביהכ"נ, ובכניסתם היו אומרים מה טובו וענט"י ואשר יצר ואלקי נשמה, ואח"כ היו עוסקים בתורה עד שבא החזן ואמר את שאר הברכות, וממילא נתחייבו לומר ברכת התורה כבר לפני ברכות השחר, ולכן הנהיגו שבכל השנה יאמרו ברכת התורה לפני ברכות השחר, כדי שלא יתבלבלו בין החורף לקיץ.

העולה מדברינו: דעת הלבוש והמג"א שהנוהגים כמנהג פולין צריכים להחמיר שלא לומר פסוקים לפני ברכת התורה, אך לדעת הרמ"א והמהרש"ל גם הנוהגים כמנהג פולין מותר להם לומר פסוקי תחנונים לפני ברכת התורה, וכן דעת הט"ז, וכן היה המנהג בפולין מזמן הרמ"א עד הדורות האחרונים, (והמאמר "והמשנ"ב הבינו בדעת הרמ"א כשיטת הלבוש והמג"א, אך דבריהם תמוהים).

¹ ואמנם המשנ"ב לטעמיה שינה קצת מלשון הט"ז, וכתב: "ולענין ברכת התורה יש ליישב קצת דאופן הפסוקים אין אומרים אותן אלא דרך תפלה ולא נתחייבו בהם בברכת התורה לפי דעת איזו פוסקים כמו שנתבאר בסימן מ"ו ס"ט בהג"ה ועייין שם במ"ב", דקדק לכתוב שיש ליישב "קצת" אבל לא לגמרי, והוא רק "לפי דעת איזו פוסקים" ולא לדינא, ולכן גם רמז לעיין במשנ"ב שם, אכן הט"ז עצמו כתב את דבריו בהחלט גמור וללא כל פקפוק.

² אבל עיקר כוונתו היא לומר שנהגו לאומרה אחרי אשר יצר ולא אחרי אלקי נשמה כדעת הטור, וכמ"ש בד"מ.

בעל הכפות תמרים מקשה על תירוץ זה, וזה לשונו: "וכן יש להקשות על הרבנים הנ"ל, מהא דגרסינן פ"ק דיבמות (ב, ב) ת"ר אשה אל אחותה לא תקח כו', מה ת"ל לפי שנאמר כו', ופרכינן בגמרא טעמא דכתב רחמנא עליה כו', לא תעשה גרידא כו', הרי דאם היה לא תעשה גרידא הו"א אתי עשה דיבמה יבא עליה ודחי לא תעשה. וכן אמרינן פ"ב דיבמות (דף כ, א) דחייבי לאוין יכול לייבם משום דאתי עשה ודחי לא תעשה, ואם איתא כדברי הרבנים הנזכרים אמאי, [והא] עשה דיבום אינו מקיים אותו אלא היבם, והאיך יבמתו תעבור על לאו מבלי שתקיים עשה, אלא ודאי הדבר ברור דכל מ"ע [מצות עשה] דרמיא על איש אחד ומוטלת עליו לעשותה בחברת אחר דוחה לא תעשה שבתורה אף על גב דלגבי אחד מהם ליכא עשה כדאמרן, א"כ הכי נמי כדי שיקיימו ישראל מצות התשובה לחזור עם הקדוש ברוך הוא, יכול הקדוש ברוך הוא לעבור על הלאו, דכך היא המדה דאתי עשה ודחי לא תעשה כדאמרן".

כלומר, בעל הכפות תמרים מקשה שגם במצות יבום כן הוא הדברים, שרק היבם מחויב במצות היבום, ואף על פי כן מותר ליבמה לעבור על לא תעשה ולהינשא לאחי בעלה.

והנה על עיקר דבריו, שאין היבמה מצווה במצות יבום, כבר העירו האחרונים שיסוד זה אינו מוסכם, ואף אם אין אשה מצווה בפריה ורבייה, עדיין היא מצווה במצות יבום [רע"א (בהגהותיו על ספר כפת תמרים), שו"ת ברית אברהם (אהע"ז, סי' נד, סק"ז)], והאריך בזה. וכן הקשה השדי חמד (בחידושו ליומא שם, חלק י, דף פג ע"ב).

ב. אמנם יש לעיין שעולה מדבריו יסוד גדול לדינא, שעשה דוחה לא תעשה אף במקרה שרק אחד מן הצדדים מחויב בו. ובאמת שנראה שהתוס' הסתפקו בדבר [בנוגע לחצי עבד וחצי בן חורין, שהודו בית הלל לבית שמאי שכיון שאינו יכול להינשא עם בת חורין ולא עם שפחה, כופין את רבו לשחררו, וכותב לו העבד שטר חוב על חצי דמיו] וזה לשונם (ב"ב יג,

[כדברי הרמב"ן על אתר]. יהיה איך שיהיה, ודאי שתשובה היא מצות עשה, וכל מוני המצוות [פרט לרבי סעדיה גאון] מנאוה בין תרי"ג המצוות [ויעויין בביאורו של הרב פערלא (מנין ששים וחמש הפרשיות, פרשה מב, ד"ה אלא) שהביא שכבר נחלקו בזה רבותינו הגאונים, ודעת רבי שמואל בן חפני כדעת הרמב"ם, ודעת רבי חפץ אלוף כדברי הסמ"ק, והאריך מאד בביאור דעת רבי סעדיה גאון].

והנה בגמרא (יומא פו, ב) הובאו דברי רבי יוחנן המפליג בגודל מעלת התשובה: "אמר רבי יוחנן, גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה, שנאמר (ירמיהו ג, א) לֹא־אֶמַר הֲיִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאִתּוֹ וְהִי־תָה לְאִישׁ אַחֵר הַיְשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חֲנוּף תַּחֲנוּף הָאָרֶץ הִיא וְאֵת זְנִית רַעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נָאִם יי'. כלומר, שאף על פי שנאמר בתורה (דברים כד, ד) שאשה שהתגרשה מבעלה ונישאה לאחר, אינה יכולה לשוב ולחזור לבעלה הראשון; בכל זאת אם עם ישראל יחזרו בתשובה, ישוב הקב"ה ויקבלם.

רבי משה חביב - "הכפות תמרים", מביא בספרו "תוספת יום הכיפורים" על מסכת יומא (שם, א) את קושיית רבי יאשיהו פינטו - "הרי"ף", שהקשה בספר דרשותיו על התורה "כסף נבחר" (פרשת נצבים דף קצג, א); שהרי בכל התורה הכלל הוא שעשה דוחה לא תעשה (יבמות ג, ב - ד, א), ואם כן מהי הוכחת רבי יוחנן על גודל מעלת התשובה, והלא אף אם מְצוֹת התשובה היתה מְצוֹת עשה רגילה, עדיין היה בכוחה לדחות את איסור הלא תעשה המונע מהקב"ה לקבל את החוזרים אליו.

ומביא הכפות תמרים את תירוצו של הכסף נבחר, שביאר בכוונת רבי יוחנן, שכיון שמְצוֹת התשובה מוטלת על ישראל, ואיסור הלא תעשה הוא על הקב"ה; ממילא אלמלא שמְצוֹת התשובה היתה כה חשובה, לא היה עובר הקב"ה בלאו בשביל העשה של התשובה.

והיינו שכל האזהרה של אשה להינשא לפסול, נאמרה רק באופן שאף לאיש יש איסור, וכל שאצל האיש אין איסור [או שהאיסור הותר מחמת כללי הדחייה של עשה דוחה לא תעשה] אין גם על האשה איסור [ובשדי חמד שהובא לעיל הסתפק בזה].

ג. והנה בעל הכפות תמרים מתרץ על שאלת הכסף נבחר, באופן אחר: "אני שמעתי מפי אור עיני חתני וגיסי הרב המובהק המג"ן נר"ו [הרב משה גאלאנטי נטריה רחמנא ופרקיה] דפירש דטעמא דר"י הוי משום דכתבו התוספות פרק המוצא תפילין (עירובין ק, א) וז"ל וא"ת וליתי עשה ולדחי לאו דבל תוסיף. ויש לומר דלא דמי כלל לכלאים וציצית דהכא ע"י פשיעה הוא בא והיה יכול להתקיים בלא דחיית הלאו עכ"ל, וה"נ מן הראוי היה דעשה דתשובה לא ידחה לאו דאשת איש שזינתה דאסירה כיון דע"י פשיעה הוא בא וזו היא מעלת החשובה שדוחה לא תעשה אף על גב דבא על ידי פשיעה".

ותירוץ נוסף כתב הכפות תמרים, שאין כוונת הגמרא לאיסור מחזיר גרושתו, אלא הנידון הוא מצד האיסור של אשה שזינתה שנאסרה לבעלה, שזהו עשה ולא תעשה, וממילא כוונת רבי יוחנן לומר שמצות התשובה דוחה את העשה והלא תעשה של איסור אשה שזינתה.

א ד"ה כופין): "כופין את רבו - וא"ת אמאי כופין ליתי עשה דפרו ורבו וידחה לא תעשה דלא יהיה קדש. ואומר רבינו יצחק חדא דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה דמשעת העראה קא עקר ללאו ועשה דפרו ורבו לא מקיים עד גמר ביאה ועוד דהיא אסורה לינשא לו דלגבי דידיה ליכא עשה ועוד אפילו מפקדא דאפשר לה באחר ועוד כיון דאפשר לקיים שניהם ע"י כפיה לא דחי" [ויעויין עוד בתוס' (כתובות מ, א ד"ה אי)].

ורואים שהתוס' הסתפקו בדבר, ובאחד מתירוניהם כתבו מפורש שבמקרה שרק אחד מן הצדדים מחויב בעשה, אין נדחה הלא תעשה של חבירו.

ולכאורה קשה על שיטת התוס' מדין יבום, וכהוכחת הכפות תמרים, היאך התירו ליבמה להינשא ליבם, והלא אצלה אין עשה. ומתרץ המנחת חינוך (מצוה א אות טו ד"ה והנראה): "דהרי עיקר הלא תעשה שהאשה מוזהרת בפסולים מבואר בפרק יש מותרות (יבמות פד, ב) דאתקש אשה לאיש, וכל מקום שהוא מוזהר האשה גם כן מוזהרת, וביבום כיון דהאיש אינו מוזהר דאתי עשה ודחי לא תעשה היא גם כן אינה מוזהרת, וכי היכי דהעשה ליתא גבי דידיה ליתא גם כן ללא תעשה ודיו לבא מן הדין וכו' אף דאצל האיש הוא רק דרך דיחוי תיתי מהי תיתי כיון דהוא אינו מוזהר היא ג"כ אינה מוזהרת".

נחשבה" – הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א

בס"ד נחשבה נצבים וילך תש"פ

שתמליכוני עליכם – להרגיש משפט – הדרך לזכות בדין

אתם נצבים היום בלכם לפני ד' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושמריכם כל איש ישראל. בעצם כל אחד מאתנו עומד לפני הקדוש ברוך הוא. שהרי הוא משגיח על כל אחד ואחד מאתנו בכל עת ובכל רגע. והנה לא רק שהבורא יתברך משגיח עלינו וצופה במעשינו, אלא שכל מה שיש לנו הוא מאתו. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.

והנה בכל שנה בקריאת פרשה זו, אנו עומדים סמוך ונראה ליום הדין הוא יום ראש השנה, שכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, כמו שזנינו בתחילת מסכת ראש השנה, וכך אומרים אנו גם בתפילת "זנתנה תוקף", וכל באי עולם יעברו לפניו כבני מרון. ובכן כהקדמה לכך לזמנים אנו בקריאת התורה, אתם נצבים היום בלכם לפני ד' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושמריכם כל איש ישראל.

ובפירוש אבן עזרא ויקרא פרק כ"ג פ' כ"ד, אמרו המעתיקים שיום ראש השנה יום הדין ומעם התרועה זכר למלכויות השם. ונמצא שיש קשר גדול בין מה שנעשה בשמים, והוא יום הדין לכל באי עולם, ובין מה שאנו עושים בארץ, והיא מצות תקיעת שופר. (וידוע שבין עשרת המעשים למצות תקיעת שופר שכתב רבינו סעדיה גאון, אחד מהם הוא להזכיר את יום הדין הגדול).

והנה בר"ץ על הרי"ף בתחילת מפתח ראש השנה, הקשה למה אדם נדון דווקא בראש השנה יותר מבשאר ימים.

ותירץ על פי מה דאיתא בפסיקתא (פסקא כ"ג) שאדם הראשון נברא בראש השנה, ובו ביום סרה ועמד בדין ויצא בדימוס, אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחדש, וכתב שמכאן סמך למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים, ואף בשמים יש את שמול החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה'. אמנם הקשה שזהו רק לפי שיטתו של רבי אליעזר שסובר שבתשרי נברא העולם, אולם לרבי יהושע שסובר שבניסן נברא העולם אם כן מדוע האדם נידון דווקא בראש השנה.

ותירץ, שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה – והיינו לפני יום הכיפורים – שלפי שנתרצה הקב"ה ביום הכיפורים הוקבע יום סליחה לדורות, לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בראש השנה, שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, ובניונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה, הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשטו מעשיהם וישובו אל השם. עד כאן דברי הר"ץ.

ונראה שיש ללמוד מתוך דבריו, שיום הדין הוא דבר מוכרח מצד עצמו, ורק שהקדוש ברוך הוא קבע שיום הדין יהיה בזמן שסמוך ליום הכיפורים, שעל ידי כך נתעורר לפשפש במעשינו.

ועוד כתב הר"ץ שאפשר שמראש השנה ועד יום הכיפורים התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה.

והנה למדנו שרצה הקדוש ברוך לזכות את ישראל בדין ולפיכך קבע אותו באחד לחדש השביעי. וכמה יש להתעורר ולנצל את חסד השם עלינו, לפשפש במעשינו לטוב לנו כל הימים.

ונראה שכאשר האדם מפשפש במעשיו הרי בזה גופה הוא ממליך את הקדוש ברוך הוא, ועל ידי זה יזכה בדין. וזהו מה שמצינו בספרים שעל ידי השופר זוכים להמתיק הדינים, והיינו שכאשר יש דין למטה אין דין למעלה, כידוע מדברי חז"ל.

והנה בטבע האדם הוא מרגיש עצמו לבעל הבית של עצמו, ושאינו לאף אחד שליטה כלשהי עליו, ולכן הוא מנסה להשלות עצמו שאני ואפסי עוד. ועד כדי כך הוא מרגיש עצמו בטוח שעושה ככל העולה על רוחו, מבלי לתת לעצמו דין וחשבון, כאילו הוא קיבל את העולם כירושה ממישהו. או להילופין הוא הושב שהעולם הפקר ולא שייך לאף אחד. והוא מתפלא שיש שחושבים אחרת. וכל זאת מכח הרצון הטבעי להרגיש שולט ומושל. וזו הסתירה הכי גדולה להרגשת מלכות השם.

ונראה ששורש העבודה דראש השנה הוא להסיר את הגאווה האיוולת הלוז, ולהכיר בעובדה שחייב להיות שיש מנהיג לכירה. ואם אדם מכיר בכך, שהוא בודאי לא הבעל הבית, והעולם בודאי אינו הפקר, אזי יגיע מהר מאד למסקנא המתבקשת של מלכות השם, והביטוי הבולט ביותר למלכות השם, הוא כאשר האדם מפשפש במעשיו, ורוצה לעשות אך ורק רצון אביו שבשמים.

והנה בשנה זו שעברנו, שאנו מתקרבים לסיומה בס"ד, נוכחנו כמה האדם הוא בסך הכל 'אורה ארעי' בעולמינו, כי ראינו הרבה אנשים שהיו בשיא הפעילות של חייהם, ולפתע קרה מה שקרה והכל פסק, ואיזה נגיף מסתורי – שהגיע משום מקום – עצר באחת את הכל.

אין ספק שבשנה זו יותר קל להגיע לדרגת **שתמליכוני עליכם**. כי ברגע שאין לנו אשליה של **אני ואפסי עוד** הרי הדרך קרובה מאד לאמונה וקבלת עול מלכות שמים. וזה בודאי נותן לנו תקוה גדולה לזכות לשנה טובה, אם ננצל את ההבנה הזאת להכיר במלכותו יתברך.

והנה בספר **קהלת יצחק** בסופו בדרוש לערב ראש השנה, מביא ענין נפלא בשם מרנא ורבנא **אורי ישראל הגרי"ם מפאלאנט צוקל**, וכך כתב שם:

דוד המלך ע"ה אמר בתהלים (כ"ז א'), **ה' אורי וישעי ממי אירא, ואיתא במדרש שוחר טוב, אורי זה ראש השנה, וישעי זה יום הכפורים.**

ואמר הרב הנאון הגדול הצדיק המנוח מו"ה ר' ישראל פאלאנטער זללה"ה, דביאור המדרש הזה הוא כן, דהנה לכאורה קשה קושיא עצומה, דהלא ידוע דהקדוש ברוך הוא שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתן, ויום כפור הוא יום סליחה ומחילה, יום שנמחל עונותיהן של ישראל וכו', וראש השנה הוא יום הדין, וכל באי עולם עוברין לפניו ככני מרוק, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וכו', וכל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה וכו', ואם כן הו"ל להקדוש ברוך הוא לצוות לישראל לעשות יום הכפורים מקודם, ואחר כשיומטהרו מעונותיהן, יעשו ראש השנה, ואז יוכלו לזכות ביום הדין לשנה טובה וברכה.

והתירוץ בזה הוא כן, שבודאי הקדוש ברוך הוא רוצה בטובתן של ישראל ועבור זאת גופא צוה לישראל לעשות מקודם ראש השנה דוקא, והוא מעומק חכמתו יתעלה, כי הקדוש ברוך הוא יודע לבבות בני אדם כי רחוקים המה מאד מדברים הרוחניים, כמו סליחת עונות ועולם הבא וכדומה, להיותם פה בעולם השפל, וכל הרגשתם הוא רק בדברים הגשמיים, כמו בני חיי ומזוני, ולא יוכלו לעלות פתאום למדרגה הגבוהה, לזאת צוה להם מקודם לעשות ראש השנה, שבו דנים על דברים הגשמיים, דברים שיש להם בהם הרגש גדול, וכאשר יחס לבבם בבקשתם על זאת, או אז אולי יוכלו לצעוד הלאה גם ליוה"כ, שהוא עומד על דברים הנעלים הרוחניים לסליחת עונות וכדומה, וזאת היא כוונת המדרש, אורי זה ראש השנה, ר"ל שעל ידו הוא מאיר אותנו לעלות מעלה, ועל ידי כן וישעי זה יום הכפורים, אבל אם היה יום הכפורים מקודם לא אוכל להושע בו כנ"ל.

ונתבאר מדברי אור העולם הגרי"ם צוקל, שבראש השנה האדם נידון על הדברים הגשמיים, וכך אנו אומרים גם בתפלה, **ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לשלום איזו לרעב איזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, מי לא נפקד כהיום הזה... וגם את נח באהבה זכרת... והיינו שמיום שנברא העולם לאורך כל הדורות, בכל שנה ושנה בראש השנה נידון כל העולם, וכולן נסקרין בסקירה אחת, כבמבואר בגמרא בראש השנה.**

ובודאי שיש בידינו כח של תפלה ושל תיקון המעשים, שנוכל לשפר את מצבינו לקראת יום הדין, וכבר מלאו הספרים בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ויסוד הדברים הלא הוא במאמר הגמרא במסכת ראש השנה דף ט"ז ע"א:

תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא... ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר...

ולמדנו מדברי הגמרא בשם רבי עקיבא, שהדרך לזכות להיזכר לטובה ביום הדין של ראש השנה היא על ידי שאנו ממליכין על עצמינו את הקדוש ברוך הוא בשופר. (והיינו שלא מספיק שאנו ממליכין את הקדוש ברוך הוא על כל העולם כולו, אלא שצריך להמליך את הקדוש ברוך הוא על עצמינו, שתמליכוני עליכם...). ומי שמכין עצמו כראוי עשוי לזכות בדין. שהרי ככל שנזכה **לשתמליכוני עליכם**, כך נזכה **לשיעלה זכרונכם לפני לטובה**.

ולפי זה יש להשקיע מחשבה ולמצוא דרכים כיצד להגיע להרגשת מלכויות, וזה הרי כל כך חשוב, שזהו החיוב שמקיף את מצוות היום, שהכל בא כדי להגיע למלכויות, כמבואר בגמרא.

ונראה שאם אדם מתבונן היטב ומכיר בכך שכל מה שהתרחש מראשית השנה תש"פ עד אחרית שנה, הכל הוא מגזירת השם, והכל ממה שנגזר בראש השנה, והכל בדין אמת וצדק, והכל במשפט צדק, כי מלך במשפט יעמיד ארץ, וכמו כן הוא מכיר שגם מה שיהיה בשנה הבאה תשפ"א הוא במשפט צדק, של הקדוש ברוך הוא, המלך המשפט, והכל בדין של צורי ולא עולתה בו, הרי הוא זוכה לדרגה של מלכויות. וככל שנתחזק בזה יעלה זכרונינו לפניו לטובה, ובמה בשופר.

והנה כבר נהגו בתפוצות ישראל מיסוד הקדמונים לומר הפסוק בתהילים פ"ט ט"ז, אֲשֶׁרֵי הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה ד' בְּאֹזַר פְּנֵיהֶם יְהַלְכוּ. וכך כתב בטור אורח היום סי' תקצ"א, ואחר שינגמור התקיעות מיושב יתחיל ש"צ אשרי העם יודעי תרועה וגו' עד תרום קרננו ויאמר אשרי יושבי ביתך וגו'.

והנה יש כפי הנראה בפסוק רמזים נפלאים לתקיעת שופר ולסגולת היום שאנו תוקעין בו. אבל בשנה זו תשפ"א הבאה עלינו לטובה, ישנו רמז מיוחד, כי יוֹדְעֵי תְרוּעָה = תשפ"א בגימטריא. ואגב יש בזה עוד ענין נפלא, כי המלה יוֹדְעֵי בגימטריא 100 וזהו רמז למאה קולות שאנו תוקעים בראש השנה כמובא בתוס' במס' ראש השנה ובפוסקים. וזהו אֲשֶׁרֵי הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה, דהיינו שיודעים להריע ק' קולות כמנין יוֹדְעֵי.

והנה שנת תשפ"א היא בגימטריא "תשועה". ויהי רצון שנוכה לתשועה גדולה בכלל ובפרט, לרפואה שלימה ולגאולה קרובה, וכתובה וחתומה טובה לנו ולכל ישראל אמן.

"מתוך ההפיכה"

פרק ל"ז "תהליך עזיבת השידוך"

תקציר: משהו מגניב מכתב לתוך ספר התנ"ך שצארטיל לומדת בו, המכתב כתוב במכונת כתיבה, היא פותחת לאחר הלימוד את המכתב ומוצאת בו פניה אישית מחיים שלום, להפעיל לחץ על ההורים, כדי שיקבעו תאריך או להסיק מסקנות, הוא נותן לה שבועיים כדי להתארגן, במידה ולא תישמע תשובה הוא מגיב חד סטורית ומנתק כל קשר. המכתב גורם לה ללחץ איום, היא מגיבה על כך בצורה קשה ובליל הדלקת הנרות היא עומדת בצד, אמה רואה זאת ומנסה להוציא ממנה מענה, אך היא בורחת לחדרה, ההורים מאד מודאגים, האבא מעדיף לתת לבת ספייס ולא להלחץ, אך האם השתלטנית מתחילה לחקור את בתה, לאחר מערכת לחצים מגלה צארטיל לאמה על המכתב ששלח לה חיים שלום, המכתב מגביר את זעמה, היא לוחצת את רב משה יוסף לנקוט עמדה ולנתק את השידוך, אך רב משה יוסף מבקש ממנה יום התבוננות לפני שיקבל החלטה.

עידו לפני שעובר לגבעתיים ממבקש מרעול הפנים לעבור עמו כדי שתהיה לו חברותא, הרעול מתנגד בשל הבנתו המועטת בלימוד, אבל עידו אינו מוותר לו, רעול הפנים מבקש תמורה זאת שעידו ילמד אותו את דרכי הלחימה, כולל תכנון אסטרטגי ולוגיסטי. לפני שהוא עוזב את ירושלים הוא מוסר לרעול תכנית לפיצוץ מלון קינג דיוויד, בתכנית ישנן דרכי גישה למטבת, הלוחמים יכנסו מחופשים כמובילי החלב למלון, הם יחדיו שבעה נחזות חלב עמוסי מאות קילוגרמים של טנ"ט (חומר נפץ רב עוצמה) הנחזות מוצמדים אל עמודי התמך, הנחזות יתפוצצו על ידי מרעומים מוסתרים שמכוונים להתפוצץ יחד, בתכנית הוא הגיח פרק זמן שבו נשלחות החדעות למשטרה הבריטית לחלץ בזמן את כל האנשים כדי שלא יהרגו, אך המשטרה הבריטית ברוב גאוותה אינה מתייחסת להחזעות וכתוצאה מכך נהרגים עשרות רבות של אנשים, כולל יהודים חפים מפשע, הפיצוץ גורם לזעזוע בעולם ומביא לפרצי אנטישמיות בעולם, ארגון המרי האזרחי מתנער מהביצוע, למרות שראשה היה מהדוחפים למבצע.

התכנית המופלאה מביאה את גואל ומושיקו רצון שהיו המתכננים הראשיים של האצ"ל בירושלים לקנא בעידו, מבצע כזה מעבר להשגותיהם, מרוב קנאה הם מחליטים להתנקש בחיי עידו, ברם הייתה לו עזרה ממחזמים, יומיים קודם לכן החליף את מגוריו ועבר לגבעתיים, שני יהודים ששכרו את דירתו נהרגו במתקפה. המשטרה האנגלית חוקרת בענין ולעוזי ראש האצ"ל בירושלים נודע כי עידו היה בכונת המתנקשים, הוא מקבל רמזים מהמשטרה שאנשיו הם החשודים לרצח.

חנוכה תש"ד

עוברים יומיים שלושה ואין שינוי במצבה של צארטיל רב משה יוסף הוזמן חש שהיא נמצאת בסכנה גדולה, היא עלולה חלילה וחס לשקוע בתהומות היגון והיאוש וחלילה תקמול לחלוטין, אם לא יחלץ כעת הוא חוששים עלול הוא לאבד את המומנט ואז חלילה וחס יצעק על לשעבר, הוא חייב לעשות מעשה של ממש כדי לחלצה מהחורבן, הדבר הטובה ביותר להיענות לבקשת חיים שלום, אבל איך עושים זאת? הוא לא יכול לבקוע את האטום, אין לו את החומרים לכך.

רעיתו אדישה לחלוטין, היא לא רואה את החורבן שעשתה בהתנהגותה הלא אחראית, עד לרגע זה היא משוכנעת לחלוטין כי חיים שלום מסוכן עבור צארטיל, היא לא תתן יד כדי שהחתונה תגיע לכלל מימוש, אולי לא תישכב על הרצפה כדי למנוע זאת, אבל תחרים את החתונה ואת כל השמחות שיהיו בגין משפחה זאת, כפי שהודיעה נחרצות, הדבר יבלוט מאד ועשה שם רע לכל המשפחה, היא גם עלולה לנטור לו בלב, על שלא כיבד את רצונה וזה יתבטא בהרבה מישורים. אבל מאיך צארטיל דועכת מיום ליום, בשבילה הסכמה לניתוק הקשר מהווה כריתת מוות לכל גורלה.

"אוי לי מיוצרי ואוי לי מיוצרי" מה שיעשה לא יהיה טוב, הוא לא יכול לקחת בעצמו החלטה שעלולה להביא תוצאות הרות גורל לאחד מן הצדדים חשב לעצמו, הוא נועץ עם רב מיילאך הפיקח, ברם אף הוא הודה שכאשר יש אופוזיציה קשה כזו הדבר יכול להסתבך עם הרס המרקם המשפחתי והנזק יהיה כפול ומכופל, המצב מורכב למדי, טעות אחת יכולה לערער את כל היסודות.

בשאלות כאלו ישנה כתובת אחת ויחידה, יש להפנות את השאלה בדחיפות אל "לשכת הגזית" הלא הוא המורה המובהק מן הגר"ז מינצברג, המליץ רב מיילאך לאחר סקירת כל הצדדים, רב משה יוסף הסכים עמו. עוד באותו יום נגש אל חדר ההוראה, למזלו הרב היה חדר הקבלה ריקן לחלוטין, הוא שטח לפניו את כל הצדדים ושאלו בקול רועד מפחד וכאב לב, מה עליו לנקוט בסוגיא הרת גורל?

המו"צ ישב שקוע בהרהוריו זמן רב, ניכר היה על פניו שהנושא כואב לו מאד, הוא חש בכאב החורבן של תלמידיו הנאמן, זו לא סוגיא פשוטה, אי אפשר להכריע בה בנקל, כל צעד שרק יעשה יהווה מכה קשה לאחד מן הנוגעים בדבר. מישהו חייב לשלם כאן את מלוא המחיר, השאלה על חשבון מי? מה ראית להעדיף דמו של פלוני על פני אלמוני? כל צד זה דיני נפשות.

"רב משה יוסף היקר, השאלה קשה מאד, אך היות והתשובה לא צריכה להינתן ברגע זה ממש, יש לך עדיין שבוע ומחצה כדי לתת תשובה מסוימת, הנח לי כמה ימים, כדי שאוכל לשקול את כל העניין בישוב הדעת גמורה, עלי לבדוק את עצמי, האם תשובתי מונעת מרגשות, נטייה של קרבה, או שהיא על "טהרת דעת תורה" לזה צריכים בדיקה שבעה נקיים".

בסוף חנוכה קיבל רב משה יוסף החזקה מרב ברוך עקשטיין תלמידו המובהק של הגר"ז, להיכנס אליו לאחר הדלקת הנרות, רב משה יוסף שמח מאד, יש לו הכרעה, לא משנה מה תהיה, אבל ברגע שתהיה לו תשובה מרבו, הוא לא יטה ממנה ימין ושמאל.

כשנכנס לבית הרב מצאו שקוע בהרהורים עמוקים, נראה שעדיין צריך הוא לישוב הדעת האחרון, כדי להכריע בסוגיא מסובכת זו. כעשר דקות ישב הרב שקוע בשרעפי קודש, לפתע הבחין שמעיניו ניגרות דמעות רבות, תופעה שלא הכיר עד עתה, הגר"ז נזהר מאד לא לבכות בפני אחרים, הוא שמר עצמו מלבוא לידי התרגשות יתר שיכולה לקלקל את ההכרעה.

שפתותיו רחשו תפילה, פניו היו מאוימות, ניכר היה עליו פחד ה', כאילו חרב חדה מונחת בין ירכיו ואש הגהינום פתוחה תחתיו, רב משה יוסף לא יכול היה לשמוע מה אמר, אבל נראה לו כי המו"צ מתפלל על סייעתא דשמיא ברגע שהוא מכריע בדיני נפשות.

לאחר חמש דקות נוספות של דומיה מוחלטת נשמעה ההכרעה.

"איני יכול להרחיב בעניין, אך אוכל לומר שרבות הפכתי בכל הצדדים, למסקנה הגעתי: לא להשיב כל תשובה לחיים שלום" דער גרוסער נעבאך" האומלל הגדול, למרות שאף אחד לא אוהב חוסר התייחסות, אך איך אשם בכל המצב, חיים שלום נקט עמדה שדחקה אותך אל הפינה, הוא תובע ממכם הכרעה, כיון שהדבר נוגע לכם אישית, אין במה שאומר משום "מגלה סוד" מותר לי לגלות שחיים שלום עצמו בא אלי להתיעץ בעניין, קודם נקיטת עמדה, אמרתי לו חד משמעית, להמתין בסבלנות ולא לעשות שום פעולה שיכולה לשנות את המצב לרעה גם כלפיו.

לבי אמר לי כי בעוד תקופה, אין לי הערכה בדיוק מתי, כשצארטיל תתבגר יותר ולא תהיה תזוזה או אז תגדל התמיהה בעיני הבריות, על מה ולמה היא ממתנה כל כך הרבה זמן, איש לא יבין את המצב, ישנה כלה שמתבגרת בבית ואיש לא מדבר על חתונה!?! על מה ולמה נוהגים כלפיה כאלו היא ילדונת שרחוקה מגיל השידוכים?

סברתי כי יהיה על הכלה ואמה לחץ חברתי חזק מאד מכיוון החברות והשכנות, זהו לחץ חזק ביותר, אין כמו לחץ חברתי כדי להכריע בנושאים שניים במחלוקת והדעת נוטה שרוב האנשים אינם מכוונים לראג שינתקו את השידוך אלא ההיפך, אמרתי לו שגם אם הסיפור יאוך שנה או שנתיים כדאי לחכות בשביל שידוך איכותי, לא סוף העולם להתחתן בגיל 22 ישנם כאלו שנישאים לכתחילה בגיל כזה, בינתיים ילמדו ויתחזקו והשנים יוכיחו כי הוא חזק בלימוד, גם מצב רוחו יתייצב מאד עם הזמן, נוות ביתך לא תוכל לבוא בטענה מוכחת כי השידוך מסוכן, חזקה של שלוש שנים יציבות חזקה גמורה היא.

רק שלזה צריכים "אוך רוח" מצדך שלא נמצא ביסודות נפשו, הוא הורגל שהעולם מתנהל לפי סדר יומו וכעת הוא רואה כי יש סתירה למהלך הזה ואת זה הוא לא יכול להכיל. הוא שגה מאד בזה ששלח לכלה מכתב, דבר חמור ביותר שלא יעשה, ראשית מבחינה רוחנית חסידיית, לא כותבים שום מכתב לכלה עד לחתונה, אך גם בלא זאת שגה חמורות, הוא הכניס את כלתו לתוך תסבוכת חמורה, אסור לה להיות צד בעניין, בפרט בקטע כה מסוכן, הוא חשב שבזה יצליח לשבור את אמה וק יכריע את המערכה.

הוא לא ידע, או לא רצה לחשוב, שהכלה לא חוצבה מן שמפעיל לחץ על הורים ולא היה טעם במכתב הנואל, מה שכן הצליח לגרום, לשבור את כל מה שבנתה בעמל רב, להיות אישיות יציבה, עתה ריסק את אישיותה כליל.

אבל אסור לדון אותו לכף חובה, הוא לא היה מסוגל לעמוד מול המצב שנראה שסוגר עליו מכל כיון, מבחינתו נראה לו כי הוא נמצא בבית כלא והוא עגון לנצח, לפיכך ניסה לשבור את הקיפאון.

יש פתגם באידיש "א'נאר ווארפט א'שטיין אין ברוך, צעהן קלוגע מענטשען קענען דאס נישט ארויס נעמען" כששואה זורק אבן לתוך באר, עשרה פקחים לא יוכלו למשוותה" בפזיזותו יצר בעיה מסובכת מאד כמעט בלתי פתירה, שתגרום כי יפסיד חלילה את השידוך הטוב ביותר שיכול להשיג. לא נראה לי שיהיה לו משהו דוגמתה, הלוואי שלא יקלקל את זיווגו לחלוטין, כי לדעת כ"ק הרבי הקדוש מאמשינוב היא בת זוגו משמים, אך לא כל אחד זוכה בבת זוגו, פעמים מפסיד את זיווגו לחלוטין אם עושה שטויות חמורות, לכן אנו מוצאים אנשים שלא התחתנו... ואיה בת זוגתם? אלא שבמו ידיהם הפסידו זאת, כי יש כוח בחירה בעולם, ברגע שכן אדם מחליט שהוא המחליט והמכריע יש כוח ביזו לעשות ונתנו לו את הכוח להכריע.

למעשה הוא הכריע בשבילכם את ההחלטה, אתם לא עושים מעשה וברצותו הרי יכול לחזור בו, אבל נראה לי שלא יחזור בו, מעולם לא היה מוכן להודות על טעות וללמוד מטעויות, הלך עליך לעודד את בתך שה' לא יעזוב אותה, היא תתחתן בעזרת הש"ת (מיון שלא קלקלה), אין לי מושג מת, אבל לבי אומר לי שהיא תזכה להקים בית מעולה ולבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות אמכ"ר".

רב משה יוסף הלוי את פניו, קשה היה לו לקבל את ההחלטה, למרות שהבין בשכלו שכך יהיה, דמעות זלגו על פניו וירדו על מורד פניו והרטיבו את זקנו ההדור שהחל להכסיף בצדעיים בימים האחרונים. הוא נשק את ידי מורה הדוד שלו, משם הלך לכותל להתייחד עם בורא העולם, למזלו הטוב היו במקום רק יהודים מעדות המזרח שלא הבינו את שפת האידיש, ק"י יכול היה לשפוך שיח לפני בורא עולם בשפתו בלי פחד, הוא התחנן לישועה ורחמים, שה' יאיר את עיני חיים שלום שלא ימשך במורד הטעויות, כמו כן התפלל על גורל בתו הנאוה שתאלץ להתמודד עם קשיים גדולים, הוא ביקש גם שה' יפתח את עיני אשתו להבין את גודל החורבן שהיא ממיטה בשל גאוה פצועה, בד בבד קיבל על עצמו לפייס אותה ולחזק את רוחה, הוא קיבל את מידת הדין באהבה.

לאחר התפילה הארוכה רוחו לו מאד, הוא חש בן אדם אחר, הוא שמח שיש לו מורה דרך שמכריע בשבילו ואינו צריך לקחת את גודל האחריות על עצמו.

כל אותם ימים היה חיים שלום במתח אדיר, זה ניכר בלימודו הוא לא היה בריכוז מלא וטעה בהרבה דברים, הפלא היה גדול בעיני כל אלו שהיו להם עסק איתו, מלבד אפרים זלמן שהיה בסוד העניינים מההתחלה.

הכל התחיל, אחרי שקיבל החלטה לעזור לחיים שלום להתיר את הפלונטור, הוא ניסה להפוך בדברים אך ניתן לגשת אל ההורים בלי לפגוע בדבר, הוא ישב מספר ימים ללמוד את "הלכות כיבוד אב ואם" לעומק וראה שאין כל דרך לפתוח בשיחה עם ההורים בנושא כה טעון בלי לפגוע באחד מהם.

לאחר שראה שהדבר בלתי אפשרי ניגש אל חיים שלום והודה לו על האמת שהוא לא יכול להוביל מהלך להשפיע על הוריו בלי לפגוע בהם חלילה וחס, הוא התנצל שאינו יכול לעשות דבר שיפגע ישירות בהוריו.

חיים שלום נגס את שפתיו באכזבה עצומה, בסתר לבו סמך על חיים שלום שיעשה איזו פעולה לפקוח את עיני אמו כי היא משחקת באש, אבל עתה ראה כי אפרים זלמן יותר מידי "ילד טוב ירושלים" "מקעהן גארנישט ביען אויפ איהם" אי אפשר להסתמך עליו בכלום, הוא מרובע מאד ולא חושב מחוץ לקופסא, רטן לעצמו בעצבנות, אם היה מתייעץ עמו, היה נותן לו עצות אמיתיות שלא תסתורנה אף פסיק קטן בהלכה (הוא כתב קונטרס שלם אך אפשר בכל מיני נושאים להסתדר עם ההלכה בניחותא) אבל אפרים זלמן הוא בעל מחשבה רדודה ולא יודע לאלתר פתרונות יצירתיים, באופן כזה לא יוכל להיות "מורה הלכה בעל שיעור קומה" כל מורה הלכה יודע להבין דבר מתוך דבר, אין ספור פתרונות נמצאים בעולם התשובות בנושאים סבוכים כגון, איך התירו עגונות שכמעט ונדמה שאין להן היתר.

הוא שקע בדיכאון אימים, אבל את הבטחתו לגיסו זכר, גם אם יביא אפס תוצאות הקשר שלהם ימשך.

לילה שלם התהפך במיטתו, עד שנצנץ במוחו רעיון נועז, לכתוב מכתב לכתו הוא יסביר לה את המצב לאשורו הוא יבהיר לה דברים כהווייתם, הוא רצה להאמין שצארטיל שכה שקועה בתפילות לשלומן, כשתדע את המצב לאשורו, תבכה לאמה בכיה של בת אבודה, קשה לאמא לעמוד בשוויון נפש מולו.

לצורך זה ניצל את מכונת הכתיבה שהייתה ברשותו, מתנת אחד מידידיו, לאחר כתיבת המכתב מסרו חתום, בלי להודיע על תוכנו לאפרים זלמן (אין כמוהו איש סוד שלא חטטן) הוא ביקש ממנו להניח את המכתב בספר שהיא מעיינת בו ולעשות זאת בצורה מתוחכמת שאיש מבין בני הבית לא ירגיש בכך. אפרים הבטיח לו לעשות את המאמץ הזה, לאחר שסיים את תפקידו, היה עליו לדווח על הקורה בבית, אפרים זלמן הבטיח לו שיעשה כן, אך בלי להיות מעורב אישית, כדי שלא להסתבך, לזה לא יכול היה חיים שלום להתנגד.

שבועיים ימים חלפו מעת שהמכתב נשלח, הוא חיכה בהתרגשות עצומה לתשובה שתגיע, הפעם היה משוכנע בכל לבו שיצליח במשימתו, הוא בנה רבות על צארטיל שלא תהיה שוות נפש לתחינותיו, לא יתכן שאמה תתנגד לך, האם היא יותר קרובה מהבת לעצמה, הלא אמרו חז"ל "אדם קרוב לעצמו" הקרבה הגדולה ביותר שקיימת, האדם לעצמו, רק אחרי כן קרבתו

להוריו, כשתראה האמא העקשנית, עד כמה הדבר נוגע לבתה עד כדי פיקוח נפש, תרפה ותסכים לנישואין, וה' יחזור שלא תפריע למהלך התקין של בניית בית בישראל.

המתח היה רב עד כדי מחנק, כל יום חיכה שתבוא התשובה הגואלת במהרה, יום רחף יום והוא הולך לישון בלי כל ידיעה. עצביו התערערו מאש בעקבות המתח, הוא היה חולמני למדי, לא אחת היה צריך רב ברוך עקשטיין להעיר אותו מחלומותיו, חיים שלום היה מתנצל בפניו כי הוא עיף מדי לפיכך הריכוז שלו פגום, גם רב ישראל יצחק רייזמאן תמה מאד אבל היה פחות אקטיבי בעניין, הוא רק רמז לו פעם פעמיים ולא יותר, חיים שלום השתדל להתרכז עד כמה שיכול אך מפעם לפעם שוב חלם, לשיעורים של רב נחמן נתן ואיציק ביגלמייסטר לא הלך, הוא לא חש כלפיהם כזו מחויבות. גם את החברותא של האחים הורוביץ נטש זמנית, הוא אמר להם כי חש לא בטוב ויחדש את הקשר עמהם בעת שיחוש בטוב.

אבל ביום האחרון של האולטימטום לא הלך ללמוד עם איש, הוא הסתגר לו בעזרת הנשים של בית הכנסת הספרדי "שערי רחמים" שם היה יושב פעמים רבות לבדו, הוא לא היה מסוגל להיראות בפני אנשים שיראו אותו באפסותו שלא מסוגל לשלוט בעצמו, הוא ישב עם ספר התהילים ושפך את לבו לפני הבורא שיחוס וירחם עליו ויציא מתוך החושך הגדול בו הוא אפוף כבר זמן רב.

הוא התנתן לסייעתא דשמיא להקים בית נאמן בישראל, הלא כך ציווה אותו הבורא במצווה הראשונה בתורה, יש ב'ה את האוכל ואת השולחן הכל פרוס וערוך לפניו, אבל אין את הכלים לפרוס את הלחם ולאכול את הארוחה. הוא כל כך קרוב לקיום המצווה, אבל היא מתרחקת ממנו כמו קוועקזילבער (כספית) עד כמה ישרה רח"ל בתוך חשך אין סופי, עד כמה יצטוך להצטער בצער הספק, הוא התחנן שה' יאיר את עיניו להבין, למה הוא צריך להתייטר ולעבור כל כך הרבה ניסיונות.

הוא חזר לחדרו בשעת לילה מאוחרת בצפייה שהמכתב יבוא לבית מארחיו, הבית היה שקוע בשינה עמוקה, הוא לא העז להעיר את אחד מבני הבית לשאול אותו, האם הגיע איזה מכתב עבורו. כל הלילה התהפך על מיטתו, בסוף חלם כי אביו ז"ל נגלה אליו והוא אומר לו: "חיים שלום אל תדאג, צארטיל היא השידוך שלך ולא אחרת, היא זומנה לך ארבעים יום קודם יצירך, אבל יש עליך קטרוג גדול בשמים, כי אתה מתרשל בכל מיני מצוות ד"ל, עלך להתחזק בלימוד ובשמירת המצוות יותר מכפי מידתך, אם תשמור על עצמך מכל משמר ולא תחבור לאינשי דלא מעלי, תראה את הסייעתא דשמיא באה אליך בדרך לא צפויה".

החלום היה נראה לו ממש אמיתי, שנים רבות עברו מאז שאביו ז"ל עלה למרומים, מעולם לא ראהו בצורה כה ברורה, תמיד היה רואה אותו במעומעם, גם לא היו לו כל דיבורים איתו, אך הפעם ממש היה חזיון אמיתי, כעין מראה נבואה נגלה אליו להרגיעו כי השידוך שלו שמור עבורו, אין לחשוש מפני הרוח הרעה ששוררת בבית המחותנים, לבסוף גם המחותרת הרעה תשלים ותאמר אמן.

בבקר קם עם מצב רוח טוב, בטוח ומשוכנע כי בתום פקיעת האולטימטום יגיע מכתב תשובה חיובי, הוא ניגש בשקט אל אב המשפחה ר' שלמה (לעוזי) ושאלו אם הגיע מכתב אל ביתו שממוען לו, כשנענע בשלילה הייתה אכזבתו ניכרת על פניו, בלי משים החלו דמעות סוררות להציף את לחיו, הוא מיהר להסתלק לחדרו ולשטוף את פניו שכל בני הבית יראוהו במצבו הנואש, המשבר שתפסו היה קשה מדי, כגודל הצפייה כך הייתה האכזבה, צארטיל לא תרמה במאומה לחלץ את העגלה המקרטעת מהבוץ בו היא שקועה. היתכן? מה עם החלום הנדיר אותו חלם בלילה זה?? הלא יש לו הבטחה ברורה מאת אבא שמעולם לא הוציא דבר שקר מפיו, אם בחייו כך על אחת כמה וכמה לאחר מותו.

אולי היום יגיע המכתב, יתכן שהתאחר ביום אחד, פעמים יש תוספת יום, ההחלטה קשה ולפעמים מתקבלת ברגע האחרון ממש, אסור להתייאש, עליו להתאזר עוד מעט סבלנות, מצדך נדיר בשבילו, אבל חייבים לנשום עמוק ולקוות לטוב.

באותו יום הגיע ללמוד עם מתח מלווה בתקווה רבה, הוא לא ענה לשאלותיו של רב ברוך על ההיעלמות של אמש, רב ברוך הניחו לנפשו והמשיך את השיעור, חיים שלום הפעם אזר חלציו והתערב בשיעור הפעם לא רק שלא טעה אלא העמיד את רבו בכמה נקודות שלא חשבנם עד הסוף, רב ברוך שמח מאד, נראה שהבחור מתאושש מאיזה משבר שתקף אותו, השמחה החזיקה עד לשעות הערב, כשהגיע אפרים זלמן ללמוד עמו, שאלו האם יש לו מושג מה קורה בבית?

פני אפרים זלמן הלבנו כפני מת, הוא לא ידע איך לענות לו בלי לשבור אותו, הוא ידע את התשובה הכואבת, אביו סיפר לו את האמת, לאחר שהפציר בו בעדינות לדעת מה קורה עם השידוך, את השיחה ניהל בשיא הדוך ארץ, לאחר שבדק את הלכות כיבוד בעין רב והוברר לו ללא כל ספק כי מותר לו לשאול בלי לחוץ, רק לדעת את התשובה והיה אם אביו יתחמק לא ישאל יותר.

הפעם הייתה המשימה קלה מאד, אביו שעירב אותו כבר בכמה משימות, שיתף אותו גם בנושא זה. הוא סיפר לו בצער רב כי חיים שלום קירב את הקץ בלחץ שהטיל, הוא התייעץ עם המו"צ והוחלט כי ניתנה לחיים שלום האופציה לעזוב את השידוך, אם ירצה יכול הוא לשלוח את כל המתנות, הם מצידם לא עושים כל פעולה לחוץ לכיוון הזה, הם יתנו כתב מחילה לחיים שלום וישמחו לקבל גם ממנו כתב מחילה, הם מברכים את חיים שלום מכל הלב, כי ימצא בקרוב שידוך הולם שמתאים לו במאת האחוזים. רב משה יוסף הבחין כי פני אפרים זלמן נעשו אפורים כפני מת, נראה כי בו אישית נגע הדבר.

באותו לילה לאחר הבשורה המרה לא ישן אפרים זלמן רגע אחד, הוא היה שבור ורצון לחלוטין, הסיפור הגיע לסופו, מעתה הוא וחיים שלום אינם גיסיים, צארטיל אחותו הצדקנית "שידוך עזוב" הכתם הגדול ביותר שניתן להדביק לאדם, שש שנים היו חתן וכלה ולבסוף הכל נגזר והתאדה באויר כלא היה.

אותו יום צם בלי קבלת תענית, הוא פשוט לא יכול היה להכניס דבר מאכל לפיו, אותו יום למד מעבר לכוחותיו, עד שבלילה התעלף בחדרו, למזלו הטוב איש מבני הבית לא הבחין שמוטל היה מספר דקות על הרצפה בחלישות, לאחר שהקיץ שטף את פניו כמה פעמים ונשכב במיטה, הוא שקע בשינה עמוקה שלא כדרכו, למחרת הקיץ בשעה מאוחרת מאד, הוריו הבינו היטב את משמעות העניין, אפרים זלמן מבכה את עזיבת השידוך.

אם אפרים זלמן נפגע מעזיבת השידוך, היה זה רק פרומיל אחד מהצער העצום שאפף את צארטיל, מרגע שידעה כי השידוך אינו קיים עוד הסתגרה בחדרה ולא אבתה לצאת רק לצרכים חיוניים ביותר, היא לא דברה עם אחד מבני הבית כאילו ניטל ממנה כוח הדיבור, פניו היו אפופות צער שלא ניתן להכיל, היא בקושי טעמה איזה דבר מאכל שיחזיק את נפשה ושתתה רק מים, בעת שהותה בהסתגרות בכתה חרישית ואמרה את ספר תהילים הלך ושוב, עד שאיבדה את המספר. היא החלה ללמוד את איוב ספר הצער והנחמה כדי לשאוב משם עידוד.

ציפורה נבהלה מהתגובה הקיצונית של בתה, אבל לא התחרטה לרגע שדחפה לעזיבת השידוך, בטוחה הייתה כי כך יהיה רק בימים הראשונים, אבל יעברו ימים והיא תשוב לעצמה, היא תמתין פרק זמן שתהיה בטוחה שהתאוששה לחלוטין, או אז יש לה כבר שלושה הצעות שכבר זלאטע ושיינא ביילא שכנותיה השדכניות מגלגלות במרץ רב, עוד בטרם נפלה החלטה. הצד השווה של כל ההצעות, בחורים עדינים מטובי בני ירושלים, אמנם אין אחד מהם שיוכל להתמודד בכשרונותיו האדירים של חיים שלום ובידיעת מסכת אחת כמותו, אבל הם בריאים בנפשם בעלי מידות מיוחדות ויראים ושלמים, איש מהם לא התחבר עם הציונים רחמנא לצלן, אין מקום לדאגה, לא תעבור חצי שנה והיא שוב תהיה כלה.

אפרים זלמן שמר את הסוד הזה מחיים שלום עד לרגע זה, למה לו להיות "מוציא דבה הוא כסיל" הוא לא שופר חדשות ממנו לא נשמעו פעם אחת "נייעס" הוא מאס בזה בתכלית, אותו לא עניין רק תורה ויראת שמים והצלחה בלימוד.

אבל עתה עליו להיעשות "בלדד חדשות" מלאכה כה מאוסה עליו. מה עושים? ידיו רטטו מרוב פחד ופניו דמו לפני נפטר עוד רגע עומד הוא להתמוטט, אך יאמר לחיים שלום שהקריבו אותו על מזבח המולך?

חיים שלום לא היה צריך לחקור את גיסו, פניו האומללות שיקפו את כל התשובה, למרות שכל הזמן התכוון לתשובה טובה הפנים כי טעה לכל אורך הדרך, ברגע זה פרצה צעקת "אוי וועה איך געה אויס" "אבוי אני מתמוטט" לרגע חג כל הבית כנסת מול עיניו עוד רגע הוא צונח מחוסר הכרה, אפרים זלמן קם ממקומו לתמוך בו, אך נראה כי חיים שלום התאושש במהירות האור, הוא דחה את עזרתו בנמרצות ידו פשפשה בזריזות ושלפה לפתע סכין חדה מכיסו הוא אחז אותה בנחישות ומבע פניו נראה מפחיד, עיניו נצצו במחירות כשברק חשוד מנצנץ מאישוניו, אפרים זלמן נחרד קשות, מה עומד גיסו לעשות, האם ח'ז הוא מתכוון לשלוח יד בנפשו, או גרוע מזה להרוג אותו? מרוב פחד צעק בקול חנוק את שמע ישראל.

חיים שלום אחז את הסכין, הוא קירב אותה אל בגדיו וחתך את דש בגדו כאבל, הוא אמר בבכי מר את ברכת "ברוך דיין האמת בשם ומלכות" (בשבילו זו הייתה בשורה רעה שטעונה ברכה) וישב כמה דקות כאבל על הרצפה.

אפרים זלמן נחרד מהתגובה, מצד אחד שמח מאד שחיים שלום לא עשה מעשה אסור והצטער בלבו שחשדו על כך, אבל המעשה שעשה זעזע אותו, זה העיד עד כמה קיבל חיים שלום את הגזירה בצורה קשה, מבחינתו הדבר כאלו מת לו אחד משבעת הקרובים שחייב לקרוע עליהם קריעה ובברכה.

חיים שלום קם וסגר את הגמרא, הוא אמר לו בחופזה: סלח לי אפרים לזמן ידידי הטוב משחר נעורי, הבטחתי לך שהקשר שלנו ימשך, אין לי חרטה על כך, אבל איני יכול ברגע זה להמשיך את מסגרת חיי כאלו לא קרה כלום, אחרי מה שקרה עלי לעזוב את המקום לתקופת התאוששות ובניה מחדש, בלי נדר כשאשוב בחזרה הקשר ימשך כפי שהבטחתי, אך לעת עתה עלי ללכת לתקופת התבודדות.

עוד באותו יום ארז חיים שלום את מטלטליו המועטים בזריזות במזודה בינונית, הוא נפרד ממשפחת לעווי שאירחה אותו תקופה ארוכה, הוא הודה להם מאד, והסביר לאבי המשפחה כי לעת עתה עליו לעזוב את המקום לתקופה מסוימת, בני המשפחה נזהרו מלשאול שאלות מיותרות. הוא הותיר מכתב חתום עבור אמו וביקש מאחד מבני המשפחה להביא זאת לאמו בהקדם האפשרי כדי שלא תדאג.

נראה כי חיים שלום הכין עצמו היטב ליום סגריו, למרות שלא רצה לחשוב על זה בפועל, אבל מוחו הגאוני חישב גם את התהליך הזה, הוא הכין לעצמו מקלט במקום סתר, שם יתבודד עד שייצבור כוחות, מרגע זה אינו מעוניין בקשר עם אלו שהייתה לו עמהם שייכות עמוקה, עליו להיות הרבה עם עצמו ולחשוב לעומק מה הוא עושה עם עצמו בעתיד הקרוב. הוא הכין עוד שני מכתבים קצרים, אחד יועד למו'צ ואחד יועד לרב ברוך עקשטיין, את אפרים זלמן עשה שליח על פה להתנצל בפני הגאון רבי ישראל יצחק רייזמאן שלימדו תקופה כל כך ארוכה.

